

FÜRDŐN

CSÁTH GÉZA PALICSI ÜGYEI

Csáth Géza naplójegyzetei, publicisztikája, orvosi tanulmányai, sőt novellái is választ adhatnak arra a kérdésre, hogy miért vonzódott a fürdőorvosi hivatáshoz. *Apró jegyzetek egy orvos jegyzőkönyvéből* című írásában (*Orvosok Lapja*, 1916. április 10., 13—14.) fejt ki orvosi ars poeticáját: „Írtódom a hideg, zárkózott orvosoktól, akik azt képzelik, hogy orvosi mesterség és arisztokrata gög megférhet egymással. Mert vannak ilyenek is. Belsejükben utálják az embereket, de ambicionálják, hogy jó orvosoknak tartsák őket...” A mizantropiát Csáth az orvosi mesterséggel összeegyeztethetetlennek véli. A fürdőorvos éppen ezt az arisztokrata gögöt, ezt a szerepet kerüli el közeli kapcsolatai és a természetes életmódhoz való közeledése révén. A természetes iránti sóvárgásról Szajbély Mihály monográfiája külön fejezetben foglalkozik, és Mikszáth műveihez, Gozsdu, valamint Nietzsche írásaihoz hasonlítja ezt a vonzódást (Gondolat, Budapest, 1989).

Az *Orvosok Lapjában* jelent meg *A fürdőorvosok helyzetének javítása* című előadásszöveg is, amely 1914-ben hangzott el egy kongresszuson (a szaklap 1914. április 30-án közölte, 282—283.), az orvos Csáth a fürdőorvosi munka biztonsághiányos jellegét, a nyugalom és a biztos egzisztencia szükségességét emelte ki. A modern természet-tudományokért lelkesedő orvos-író ezen a területen is a fejlődést sürgeti: „... eminens érdeke az összes magyar fürdőznek, és itt a kisebb fürdőkre gondolok, hogy fürdőorvosokul ne csak a kényelmes nyaralásra és kalandokra vágó fiatalembereket, hanem a tudományért és a gyógyításért komolyan lelkesedő orvosokat lehessen megnyerni...”

Csáth Géza az ótátrafüredi, a stószai, majd az 1912-ben Stubnyafürdön betöltött segédorvosi állás vállalása után 1913-ban palicsi fürdőorvosként tölti a nyarat. Mindez nem sokkal

Jónás Olgával kötött házassága után történik. Ugyancsak ebben az évben jelenik meg *Muzsikások* című novelláskötete.

Erről az időszakról még várjuk a számunkra ismeretlen feljegyzések, naplójegyzetek megjelenését.

A fürdőorvosi életpizódon kívül érdemes újraolvasni Csáth Géza néhány korai cikkét. A tó, a fürdő élménye (amely természetesen a novellákba is beszűrődik) a publicisztikai írásokban valamiféle ironikus nézőpontból kezelt „üggyel” függ össze. A *Tilos!* című írás a *Bácskai Hírlap*ban jelent meg 1906. július 4-én. A morállal, az álerkölcökkel viaskodó Csáth most a rendőrkapitányság tiltó tábláján derül: „Mikor ez eszembe jutott, úgy kombináltam, hogy a város egyelőre félretette a hinták dolgát és inkább egy ilyen táblácskát állított föl, mely alkalmas és olcsó módon elszórakoztatja a fürdőközönség olvasni tudó részét.”

A móló végén függő fatábla ugyanis arra figyelmezteti a fürdőzőket, hogy a Női fürdő felé úszni, a móló megjelölt vonalán túlhaladni tilos. Az élmény groteszsége az időszerűtlenségben rejlik: „Most, a XX. században jut valakinek eszébe, hogy a túlhaladott és embertelenül buta középkori erkölcsök nevében kiadjon ilyen rendeletet. Most, amikor az egész szociális morált, az iskolát és az életet a természettudományos gondolkodás és természetes erkölcs alapján rendezzük be: most mernek előjönni ilyen obskurus tilalommal, melynek a legkezdetlegesebb és legalacsonyabb nyárspolgáreckölcs a sugalmazója. Ha eddig ott lett volna a tábla, most le kellett volna venni.” A csáthi gondolkodásban ennél fogva összefügg a most és a természetes, a két fogalom pedig az erkölcs kategóriájához – a mának megfelelő „szebb, emberhez méltóbb” erkölchöz – kapcsolódik.

Gondoljunk csak arra, hogy Csáth szempontjából Csehov azért nagyobb művész, mint Tolsztoj vagy Zola, mert ő a pózolás, a hazug elvek hangoztatását ítéli el, helyette a „megnemesedett”, pózmentes embert, a nemes lelkeket, a megtisztított városokat fedezi fel. A nemes, őszinte, tiszta gondolkodást rontja a palicsi móló fakerítésén lógó felirat is.

A Palicsi ügyek című cikk (*Bácskai Hírlap*, 1906. július 21. 2.) éppen a közbintonságot, tehát a „zsandárok” ténykedését dicséri, amelynek jóhírért csak a pletyka, a hamis híresztelés veszélyezteti: „A

mi közönségünket sehol se nevelik ki arra – pedig erre az iskolának vállalkoznia kéne – hogy ilyen esetekben a kifejezéseket meg kell válogatni. Senki se őrizheti ellen, hogy a szóbeszédemet hol és hogyan fogják föl, mire az újságírók kezeibe kerül.”

Csáth nézőpontja ítélezően ironikus, erre utal a cikk zárómondata („Örülünk, hogy velünk – ti. a zsandárokkal kapcsolatban Palicsról valami jót is írhatunk...”), az írás azonban a fürdővendégek fürdőhöz méltatlan viszonyulását is bírálja.

Csáth Géza a maga írói és huszadik századi perspektívájából „ügynek” nevezi a két cikk apropóját, amely okot ad a bosszankodásra. Ésszerűen elemzi „a táblácska ki”, valamint a fürdőlopásokra való reagálás méltatlan ügyét. A cikkek az elavult, fonák gondolkodás elleni küzdelmet szolgálják.

(1999)

POMPÁS KIS FÜRDŐHELY?!

Az alkalmi Csáth-műsorokból valahogy mégis kimaradt...

Csáth Géza: *Emlékirat eltévedésemről* (1908)

Csáth Géza gyermekkort idéző novellája, „emlékirata” a négy és fél esztendőös fiúcska Batiz-élményét láttatja, *néhol* éppen a gyermek nézőpontjából, akinek első eltévedése a megismerés szorongó boldogságát eredményezi. Batiz (Batiz–Palics?) legcsodálatosabb gyermekfelfedezése a homok: „Batizon nagyszerű homok volt, sehol ehhez hasonlót nem láttam. Az adriai tengerpart homokját még csak nem is lehet vele egy napon említeni. Ez utóbbi tudniillik a harisnyába szórva, már igen kis mennyiségben is kellemetlenné teszi a járást, míg viszont a batizi homok literszámra és állandóan a harisnyában viselve, a legcsekélyebb kellemetlenséget sem okoz, sőt ellenkezőleg, a cipő hordásának különös jóleső érzést kölcsönöz.”

A homok-élmény adja azt a sajátos szempontot, a múltba néző narrátor énfőformában íródott szövegének intenzív megismerésvágyát, amely miatt méltán került a címbe az *emlékirat* megjelölés. A memoárirói beszédmód a novella keretében érvényesül, az én-elbeszélő pontatlan időkoordináták között mozog: „Eltévedésem húsz, harminc vagy negyven év előtt történt, e pillanatban pontosan nem tudom.” A novella utolsó mondata ugyancsak ezt a bizonytalan időélményt taglalja: „Azóta elmúlt húsz, harminc vagy negyven esztendő – nem tudom biztosan, hogy mennyi –, az emlékirat azonban csak most készült el.” Az eltévedés gyermeki időpontja ellenben konkrét, hiszen négy és fél éves volt az emlékező, akkor esett meg vele mindez, abban az életkorban, amikor a csáthi gyermekhősök még kiszolgáltatottak, és az egyhangúságból menekülnek. Lőrinczy Huba szerint ebben a műben is a jellegzetes preegzisztencialista életérzés jelenik meg, a szabadság mámore félelembe torkollik: „Labirintust idéz, idegenül és

fenyegetőn fölmagasodik a nyájasnak, ismerősnek hitt világ, a parányi ember a nyomasztó végtelennel szembesül. S noha számára van még visszaút a védettségbe, kalandja előjáték volt csupán.” (Ambrustól Máraihoz. *A gyermek toposza Csáth Géza novelláiban*. Savaria University Press, Szombathely, 1997, 228.)

A novella színtere az országos térképeken jelöletlen kis fürdőhely, Batiz, ahova a városi polgár még június elején kiköltözik, és csak ősszel tér vissza állandó lakhelyére. A gyermek tanúként szembesül a felnőttek kétféle ítéletével. Főként ősszel és télen kerül sor a fürdő becsméréseire, lelkisínylésére, ha viszont valami oknál fogva nem mentek Batizra, akkor ugyanaz a fürdőhely „pompás kis nyaralóhely”, a fürdők ideálja lett a családban. A narrátor második nyaralásukra emlékezik. Csáth novellája megörökíti az utazás, a beköltözés, az első takarítás élményét, a szobalányok szerepét. A katonákat megbámuló fiú eltévedésének története látomásszerű kezdetet sugall, ám mégsem válik igazán azzá. A megismert elemek, a gyermek számára labirintusszerű végtelen a felnőtt rálátásból már mikrovilággá zsugorodik. Vajon mit fedez fel Batizon? Az „ideges kisfiú” számára fontossá válnak a nyárfák, a kerek erdő, a gesztenyefák, a rigók, a virágok, a tornyos, erkélyes villa, a zöld zsalus ablak, a kerítések, a kutyák, valamint a lakók, például a paraszt bácsika vagy a szép polgárhölgy, a teraszon gyülekező, mulató társaság és a szinte Krúdy-atmoszférát idéző részletek, a szobalányok bemutatása, a fekete ruha és a fehér kötény eszményített víziója saját szobalányuk rikító kockás ruháival és „túlkeményített szoknyáinak ropogása”-val szemben. A „jól ápolt” utak szintén a fürdőhely velejárói. Hihetetlen, már-már zavaró *rend* van Batizon, ahol a nyárfák végtelen glédában sorakoznak, az erdőcske kör alakú, a gesztenyefákat tudatosan ritkán ültették, pontosan három rigónak fűtyül vissza a fiúcska, valamint fűvel szegélyezett gyalogutakon halad. Hangulatképek, hangulatfoszlányok jutnak felszínre, néhol Nádas Péter szövegeire gondol az olvasó. Mindezek a Csáth-hangulatok, az apró részletek, az ismeretlennel való találkozás félelmei a novella végére feloldódnak, és „összeállnak”. Az anya „komoly, megértő jósága” ösztönzi a narrátort az *emlékirat* megírására, az élmény *viSSzaírására*, felnőttesen fegyelmezett elbillentésére.

A novella expozíciójának ironikus látásmódja a felnőtt perspektívája, a csodálatos esemény, illetve pillanat viszont a gyermek szempontjából rögződött, ez nem válhat (még az idő távlatából sem) igazán ironikussá.
(1999)

FORMÁTLANNAK TERVEZETT VILÁG

Tolnai Ottó lokális versei és a fürdőváros mint szűkülő létter¹

Mindig is a Gyökérrágót tartottam valamiféle fordulópontnak a Tolnai-opusban, hiszen a hagyományhoz való viszony éppen itt változott. Igaz, a kritika a természetközelség kapcsán valamiféle kibillenést említ, erre Thomka Beáta, a monográfus utal, ám a hagyományhoz való viszony is valahol itt billent át igazán Kosztolányi irányába. Mert ezen alapszik itt minden, a kis, semmis megfigyeléseken, amelyek áttörik a zárt rendszert. Időnként eljátszom a kötetkompozícióval, összekeverem a verseket, a verssorokat, működésbe léptetem a Tolnai-módszert, megmozgatom a „kaleidoszkóp-cserepeket”, más, későbbi versszövegekkel egészítem ki a meglévő kötetet. Forgatom a motívumokat, még Pilinszky kiskanalát is, ahogyan ezt Szerző-én mondogatja. Tolnai versei és prózái a recepció zártágát sem tűrik. Több nézőpontból vizsgálható a Tolnai-féle azúr, a kék poétika, minderről értékes tanulmányok születtek, de ekkor felbukkan például a portugál kék, és felnyitja az eddigi kékségek zártágát. A Mostoha műfajok, illetve a Kitörési kísérletek és lehetőségek, vagyis az a képvers, amely az Új Symposion 1971. októberi számának hátlapjára került, a Tolnai-olvasó által teresül tovább, noha a műanyag szatyrok civilizációjának tágasságából látszólag igen nehéz kivezető magánréseket, szökési esélyeket felfedezni.

Újabban a Tolnai–Domonkos versdialógusokat olvasgatom egybe. Egyszer ebből is összeállhatna egy kötet. A két szerző

¹ Költők könyve 2003. 93 vers, portré, (ön)életrajz, miniesszé. Noran Könyvkiadó, Budapest, 2003, 196.

modernséghez való viszonya kezdettől fogva más, jóllehet sommásan együtt emlegetjük őket. A Doreen 2 és a Kontrapunkt dialógusa – egyébként mindkettő bekerült a Symposion-antológiába – már mutatja a kétféle költői beszédmód eltéréseit, a vajdasági Ikarosz-versek pedig a költői kommunikáció és a költő-szerep lehetőségeinek megértéséhez visznek közelebb.

Mostanában főként Tolnai magánmitológiáját, identitáskeresését, orfeuszi szerepét, szövegközi pozícióját, illetve az „ön design” koncepcióját értelmezik a kutatók.

Vajon miben térnek el a legutolsó versszövegek az előzményektől? Ennek megítélése persze csak kísérlet, tehát az esszéíró bátran találgathat. Felerősödött a Pompeji-effektus. A legszebb pompeji színházat Szerző-én a hamu alól kotorja ki, miközben a kis kéz a hamuba túr, a megmérgezett Godot kutya kukába kerülő tetemére pedig hamut szór, és a hóba égeti. A beckett-i szellem (a semmi-szöveg) keresése a mészőlyi videoclip előadás utáni szelleméhez köthető. Godot fonja össze Palicsfürdőt a budapesti térrel. Godot az, aki elmulasztotta a deszkákra kerülés lehetőségét, feladta a Mozgó Ház kutyaságának kapcsolatait. Áprilyék szomszédságát a palicsi léttérrel, a kóborkutyák társaságával, a silány, hamis ugatással cserélte fel. Az újabb versekben godot-i/beckett-i módon szűkülnek a léterek, a pince, a padlásfeljáró, az alsókonyha vagy éppen a palicsi Homokvár valamely zuga, a toboz- és vadgesztenyeegyűjtésre alkalmas tér jelenik meg, esetleg az emlékbeli rácsos ágy, amely a konyhai alvás víz-mítoszát hívja elő. Az önirónia és az ironikus olvasó-attitűd a pincei világhoz, a cserfa-mítoszhoz, a téli fűtői ügyködéshez, Csáth fürdőorvosi visszatéréséhez (lásd újra Godot útját!), az újsághírekhez, az utóbbi évek politikai törésvonalaihoz, a talajvíz halál-asszociációjához, azt is mondhatnám, a pincei Orfeusz Mozgó Gondolataihoz, a pincepoétikához kapcsolódik. Változik az ismétlések és a hasonlatok szerepe, átértékelődik néhány mitológiai motívum, erősebben kirajzolódnak a határsávok, a választóvonalak, és egyre gyakrabban villan fel az öregkori önirónia, a nemzedékek látásmódjának különbözősége. A művész-léthez való viszony változatlanul más művészek értelmezésével függ össze, valamint azzal a felvállalt hagyománnyal, amely a Tolnai-világban eddig is izgatta az olvasót. A pincei Orfeusz nem tudja, hogy fel- vagy lefelé lépked-e egyáltalán,

az irány valójában lényegtelen, mint ahogy a világhálón is az, a versszövegek optikája ugyancsak ezt a cikázást, a számmisztika talányát, néha a tűzhöz viszonyuló prométheuszi elégedettséget mutatja, és a ritmusszerűség formai bravúrja most is belopózik a formátlannak tervezett világba.

Ha Nietzsche-nek szép szája volt, akkor Juhász Gyula tévedett. Nietzsche bajsza sem volt torz. Torkát isteni fekete selyemfüggöny takarta, nehogy úgy járjon, mint a csalogány, amelynek dala közben a végbele is látható. A poézis titokzatos és mindig újraértelmezhető én-dimenzióit ez az isteni, elmozdítható/mozgatható selyemfüggöny fedi. Mozgatásával nehéz elszámolni, sőt nem is lehet, mint ahogy az el nem ásott Godot-val sem, akire csak hamu került Akkor Antigoné tette hogyan olvasható? Valami ilyesmi foglalkoztatja palicsi régiójában a pincébe gyakran kényszerülő Orfeuszt mostanában. Olvasója viszont téved, ha mindig a megérthetővel szeretne elszámolni.

(2003)

„ELVESZTEM, MONDTAM MAGAM KÖRÜL FOROGVA”¹

Tolnai Ottó: Palics

A *Prózák könyvébe* bekerülő Áruházias a „novella” nevet viselték, noha ebben a ciklusban (*Áruházsnovellák*), majd a bécsi „novelláskötet”-ben is a műfaji konvenció széttűzése, a se-műfaj, a töredékesség vagy a műfajközi tér szelleme kísért. A novellaérzékenység azonban megvan. Csakhogy erről oly módon lehetne beszélni, mint Mándy vagy Hrabal szövegeiről: Mándyéről Mándy-novellákban, Hrabaléről az ő kocsma-anekdotáival (vö. Esterházy!), a Tolnai-prózáról viszont a felvetett és megforgatott Tolnai-motívumokkal, Tolnai-nevekkel.

Legyen a feldobott név egy szűk (befogadó) tér, egy viszonyítási/elrugaszkodási pont neve, például *Palics*, és máris megindul a jelszerű működés, a sajátos asszociatív logikai építkezés, az ingázás a szülővároska és Palics között, a vidék világából fakadó mitológémák kibontása, a *kékerzékenység* forrásának (a palicsi kék Zsolnay-váza, a kéken tükröződő arc!) felismerése, a „geopoétikai” és kulturális dimenzió „felmutatása” stb.

Ha Tolnai most – majdnem húsz év után – újraírná prózáját, a cím *Palicsfürdőre* vagy *P-re* változna. (Lásd dr. Brenner fürdőorvosi kinevezését, a palicsi polgár prototípusát, a p-s változatokat!) Az új kompozíciót pedig feltétlenül befolyásolná az utóbbi lokális versekben bekövetkezett „bővítés”, a sok újrarakosgatott emlékvillanás, a deleuze-i differencia újragondolása, valamint az átélt háborús

¹ Kőrösi P. József szerk.: *Novellisták* könyve 2005. Noran Kiadó, Budapest 205, 405

feszültségek és utazások következtében mélyülő, a tékozló fiú szempontját újraértékelő szituációérzékenység.

Palics disznózsír-ból. Ez lehetett a régióbeli, a *forráspoétikát* ismerő Tolnai-olvasó első gondolata a (kosztolányis) *Költő disznózsír-ból* cím hallatán. A disznó-, illetve hízóterelés emlékvíziói, a bácskai disznótorok zsíros, „átvérződő” látványai, a helyi értékképzség kételyei Tolnai Ottó versvilágában szintén erőteljesen megnyilvánulnak. A *Palics* szövegének disznóterelő emlék-hadművelete és Zrínyi-reflexiója végül egy Rilke-parafrázisként értelmezhető (ön)ironikus, öninterpretáló ZOO-ketrecjátékba torkollik (a gyermekkorú ketrecbe zárás töredékes elbeszélése, az apa börtönélménye a rádióinterjú regényébe is bekerült!); a tó viszont „hullámzó” látványként érzékelhető tengerré tágul vagy összezsugorodik, az emlékek által hattyúsra tisztul, vagy a város irányából szennyeződik. Az idő-, illetve nézőpontváltások („a másik pozíciója”), az intertextuális komponensek a – városközpontot Paliccsal összekötő – mitikus villamos „dübörgő” hangját/áthallását hozzák elő.

Palics a Tolnai-szövegvilág egyik állandósult, megnevezett pontja, főként a Magyarokorszával összefüggő családi rítusok, a Kosztolányi-, Csáth- és a Monarchia-kötődések szituatív, sőt szakralizálódott tere. Palics-hoz eltávozások, tárgyak, konkrét nevek, forgások, nyelvjátékok, bibelődések, erotikus mozgások, panteisztikus utalások, visszajövedelmek, hipertext-stratégiák kapcsolódnak. A „kicsi Afrikát” jelentő állatkert viszont igazi lauréatamont-i felfedezés, amely számtalanszor elmondható, kalandos módon mindig máshol kezdhető..., de ez már a *Kittenberger középű ujj*a első bekezdésének parafrázisa.

(2005)

PALICSOK

A referencia hatalma?¹

Palicsfürdő a Csáth-naplók *térképének* kiemelkedő, az átmeneteket, a népiünnepélyek lehetőségét felkínáló helye. A *Bácsmegyei Napló* első világháborús híryanagában, tudósításaiiban azonban a Palics-hiány, a zeneeltűnés egyre szembetűnőbb, majd a békére való készülődés újra feltámasztja a dáridót, a tetszhalott zenét, meghozza a fürdőváros világfürdői pozíciójának távoli álmait. A Palicsfürdőtől való távolodás/távolságtartás nézőpontja azonban növeli is annak kiterjedését, erősíti a „perspektivikus tér” pozícióját.

A *Bácsmegyei Napló* háborús számai a Palics-hiány nézőpontjából jelentősek, ugyanis 1913-tól 1918-ig a tudósítók szemérmesebben, a megváltozott kontrollfunkciók működésbe léptetésével említik a fürdőzés lehetőségét. Nem illendő a nagyvilági konfliktushelyzetben fürdőzést és szórakozást emlegetni. 1916. március 30-án egy saját tudósítónak tulajdonított ironikus szöveg – az áprilisi tréfának beillő béke hírek említése folytán – Palicsra invitálja a fürdőzni vágyókat. A háború alatt ugyanis nem érdemes külföldre látogatni. „Jőjjenek Palicsra, ha sok pénzük van – olvasható a tudósításban –, ott az olcsó fürdői szórakozásokat is méregdrágán kell megfizetni. Eddig is sok panasz volt az ellen, hogy a palicsi nyaralás más fürdőkhez arányítva rettenetes drága. Palics-fürdő lassu fejlődését és fellendülését is a drágasággal hozták kapcsolatba.”² Az áremelés, a „fürdői luxus” kiemelése a világháborús időszak legfontosabb palicsi híre. A

¹ Vö. Ricoeur, Paul: *Az élő metafora*. A referencia posztulátumai. Vádirat a referencia ellen. Fordította és Jeney Éva fordítását átdolgozta: Földes Györgyi. Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 319—336.

drágulás a szállodai szobákra, a hideg és meleg fürdőre, más hírekben a villamosra is vonatkozik,³ a Kiss Ábel-féle szobák viszont megmaradnak a szegényeknek. A legfontosabb hiány a zene hiánya, a tudósítás is ezt nyomatékosítja utolsó mondatában: „Valószínűleg az idén sem lesz zene Palicson.”⁴

1917 decemberében a *Mit épít Szabadka a háború után* című tudósításban a palicsi első teendők tervfragmentumai is felvillannak, a szöveg a „szezononkint szaporodó panaszok”-kal érvel.⁵ Hogy mit építenek majd a háború után? Szabadkán az egészségügy fejlesztése, a vízvezeték, a szálloda, a színház, a polgári fiúiskola, egy kultúrpalota létesítése, Palicson pedig a hideg és meleg fürdő fejlesztése, még egy szálloda felépítése és az egészségügyi szempontok előtérbe helyezése a cél. A mai, kételkedő befogadó nem a célra, hanem a békére való megható készülődés látásmódjára koncentrál. A szubjektum szeretné megkötni saját békéjét, miközben folyik a tüdővészakció, cipő- és zsírhiánnyal, sokrétű drágulással küszködik a város. 1917. december 18-án például Kosztolányi Dezső Petőfi Társaságba való bekerülése a nap eseménye, ezzel dicsekedhet a lokálpatrióta nézőpontot és beszédmódot felvállaló tudósítás. Kosztolányi külvilági hírneve ellensúlyozza a szabadkai helyzetet, ahol akadnak olyan „mithológiai lények, akik mindenkit az asztal alá tudnak inni.”⁶

1918-ban ismét megszólal, majd egyre harsányabb a zene Palicson, és egy „grandiózus” hangverseny előkészületei a „világfürdői” metamorfózis, a centrummá alakulás kecsegtető távlatát is előrevetítik. A bácskai honvédezredek pünkösdkor palicsi katonanapot tartanak a hatosoknak, jóteknony alapra gyűjtenek. A palicsi népünnepély dekorativitásra és kitörésekre törekszik, különböző diszciplínákat, sztereotip viselkedésmódokat fog egybe: vízi és szárazföldi ünnepélyt,

² (Saját tudósító:) Megdrágult a palicsi fürdőzés. *Bács megyei Napló*, XIV. évf. 77. szám, 1916. március 30., 2.

³ A szabadkai villamos az árdrágítás ellen. *Bács megyei Napló*, XVI. évf., 202. szám, 1918. szeptember 5., 3.

⁴ Uo. 2.

⁵ (Saját tudósító:) *Mit épít Szabadka a háború után*. *Bács megyei Napló*, XV., 280. szám, 1917. december 6., 2.

⁶ *Kosztolányi Dezső a Petőfi-társaságban* (A nap eseményei rovatban). *Bács megyei Napló*, XV. évf., 290. szám, 1917. december 18., 3.

vízi játékot, csatákat, katonai gyakorlatokat, sportversenyeket, kabarét, tűzijátékot, hangversenyt, sorshúzást stb.⁷ Roland Barthes mondja a tivornyaról: „olyan perspektivikus tér, melynek nézőpontja a beszéd materiális hordozója, távlatpontjai a kódok, referense – a tivornya – pedig keretbe foglalt kép.”⁸ Ez a népünnepély mégis más, mint a békebeli, mint azok, amelyekre a Csáth-naplójegyzetek utalnak, mert katonanapi keret övezi, a zenés ünnepélybe tehát beszüremlik a csataimitáció vagy más esetben éppen a hallgatásra intés kényszere. Az elhallgattatásra ugyancsak akad példa a sajtó anyagában, a palicsi nádas épület fürdővendégeinek ismerkedési vacsoráján például 1918 júliusában a „dikciókat” éppen a háborús idők miatt mellőzik.⁹

A villamos kisiklása a palicsi végállomás kanyarulatánál szintén fontos hír, ám az igazi csoda, a világfürdői pozíció áhítata a budapesti Opera tagjainak 1918. július 14-ei vigadói vendégszereplésével, meghívásával függ össze. A hirdetés a „grandiózus” jelzővel illeti a várható előadást, amelynek szereplői: ifj. Ábrányi Emil, Moshammer Román, Székelyhidy Ferenc és Breuer Marianna, védnöke pedig Takács honvédezzredes.¹⁰ A tudósítások kritikátlanul emelik ki a vendégszereplés jelentőségét, mert a zene a háborús válságszituációban terápiára és a fürdőváros rehabilitálására ad esélyt.

Csáth Géza korabeli zeneszemlélete szintén következetesen a közönség igényére, a lelki rezdülésekre irányult, még akkor is, ha kritikát írt. Csáth látószögéből így közelíthető meg a zene huszadik századi privilegiált pozíciója: „Ha történelmi szempontokból vizsgáljuk azt a nagy szociális érdeklődést, amely napjainkban a muzsika iránt mindenütt megnyilatkozik, lehetetlen arra nem gondolni, hogy a zene csak most ért el reneszánszához. (...) Mert uralkodni fog a munkában kifáradt emberi kedélyeken. Izgatója lesz a mi kiélt szívünknek és elfáradt idegzetünknek, amelyet a többi művészetek már nemigen tudnak meglepni, és mélyen érdekelni. (...)

⁷ (Saját tudósító:) *A hatosok és a harmincasok. Bács megyei Napló*, XVI. évf., 108. szám, 1918. május 8., 2.

⁸ Roland Barthes: *S/Z*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997, 199.

⁹ *Bács megyei Napló*, XVI. évf., 151. szám, 1918. július 6., 3.

¹⁰ Uo. 3.

Ő az ifjú királyfi a művészetek között, aki eljő, hogy a XX. századtól kezdve átvegye az uralkodói jogait.” (*Jegyzetek a zeneművészet fejlődéstanához*).¹¹ Verebes Ernő *Világzene* című novellája – a huszonegyedik század nézőpontjából – más távlatokat nyit a zene térbeli terjedésének. Itt a vajdasági kisvárosi kocsmából nem lesz világkocsmá, ám a zene magánmitológiai értelmezése, a „mindent ki szabad mondani” mozarti effektusa világnagy zenekari látomást és a művészetek komplexitását sugalló szöveget eredményez.

(2009)

¹¹ Csáth Géza: *A muzsika mesekertje*. Összegyűjtött írások a zenéről. Szerkesztette és sajtó alá rendezte: Szajbély Mihály. Magvető Kiadó, Budapest, 2000. 85.